

تصریف فعل و مقوله‌های آن در کردی کلهری بر اساس صرف زایشی باور

مسعود دهقان (نویسنده مسؤل)^I

استادیار زبان‌شناسی، دانشگاه کردستان

ابراهیم بدخشان^{II}

دانشیار زبان‌شناسی، دانشگاه کردستان

نوع مقاله: مقاله پژوهشی؛ تاریخ دریافت: ۱۵ مهر ۱۳۹۸؛ تاریخ پذیرش: ۹ اسفند ۱۳۹۸؛ صص ۱۰۷-۱۲۴

DOI: <https://www.doi.org/10.34785/J013.2020.697>

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تصریف فعل و مقوله‌های آن در کردی کلهری در چهارچوب صرف زایشی باور (۱۹۹۶) انجام گرفته است. ماهیت روش‌شناسی انجام این نوشتار کیفی، توصیفی-تحلیلی بوده و داده‌ها از طریق مصاحبه با سخنوران کردزبان گردآوری و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند. در این مقاله کوشیده‌ایم تا مقوله‌های تصریفی فعل که در کردی کلهری عبارتند از: وندهای وجه، وندهای نفی و وندهای شخصی را هر کدام جداگانه مورد تحلیل و بررسی قرار دهیم. این مقاله در پی پاسخی برای این پرسش است که چگونه فرآیند تصریف در مورد فعل قابل بحث و بررسی است، و همچنین چه محدودیتی در خصوص مقوله‌ی فعل در کردی کلهری به لحاظ تصریف وجود دارد. پژوهش حاضر به دنبال آن است که چگونه دیدگاه‌های صرفیونی همچون باور (۱۹۹۶) می‌تواند تصریف فعل را در این گویش توجیه نماید. نتایج نشان داد که تصریف فعل در کردی کلهری در چهارچوب صرف زایشی باور کاملاً قابل توجیه است.

کورتیه

ئهم توپژینه‌وه به مه‌به‌ستی تاوتوئی کردنی گه‌ردانی کردار و ژیربه‌شه‌کانی له کوردیی که له‌هوریدا له چوارچیوهی گه‌ردانی زایشتی باویر (۱۹۹۶) ئه‌نجام دراوه. چیه‌تی ریبازناسیی ئهم وتاره، وه‌سفی-شیکارانه‌یه و ده‌یتاکان له ریگه‌ی هه‌قپه‌یقشین له‌گه‌ل ئاخپوه‌ره کوردزمانه‌کاندا کوکراونه‌ته‌وه و لیک‌دراونه‌ته‌وه و دواتر شی‌کراونه‌ته‌وه. له‌م وتاره‌دا هه‌ول دراوه ژیربه‌شه گه‌ردانییه‌کانی کردار که له کوردیی که له‌هوریدا بریتین له‌گیره‌که‌کانی ریژه، گیره‌که‌نه‌ریتیبه‌کان و گیره‌که‌که‌سه‌کیبه‌کان به‌جیا لیک‌بدرینه‌وه. ئهم وتاره ده‌یه‌ویت وه‌لامیک بو ئهم پرسیاره بدوژیتته‌وه که چون پرۆسه‌ی گه‌ردان له‌باره‌ی کرداره‌وه ده‌خریتته به‌ر لیک‌دانه‌وه و تاوتوئی کردن و چ سنوورداریبه‌ک سه‌باره‌ت به‌ژیربه‌شی کردار له کوردیی که له‌هوریدا له‌باری گه‌ردانه‌وه بوونی هه‌یه. ئهم توپژینه‌وه‌یه ئه‌و خاله‌ش ده‌ست‌نیشان‌ده‌کات که روانگه‌کانی مؤرفؤلۆژیست و وشه‌ناسگه‌لینک وه‌ک باویر (۱۹۹۶) ده‌توانن گه‌ردانی کردار له‌م زاراوه‌یه‌دا روون بکه‌نه‌وه. ئاکامه‌کان پیشان‌ده‌ده‌ن گه‌ردانی کردار له کوردیی که له‌هوریدا له چوارچیوهی گه‌ردانی زایشتی باویردا به‌ته‌واوی پاساوی بو هه‌یه.

وشه‌گه‌لی سه‌ره‌کی: پرۆسه‌ی گه‌ردان؛ کردار؛ گه‌ردانی زایشتی؛ کوردیی که له‌هوری

واژگان کلیدی: فرآیند تصریف؛ فعل؛ صرف زایشی؛ کردی کلهری

^I dehghan_m85@yahoo.com

^{II} badakhshane@gmail.com

۱- مقدمه

صرف^۱ یکی از سطوح تحلیل دستور زبان است که ساختار صورت کلمات را ابتدا از طریق کاربرد ساختار تکواژ مورد مطالعه قرار می‌دهد. صرف به لحاظ سنتی از نحو که با قواعد حاکم بر ترکیب واژه‌ها در جمله سر و کار دارد متمایز می‌شود و عموماً به دو شاخه‌ی اصلی تقسیم می‌شود: الف) صرف تصریفی^۲ (مطالعه‌ی تصریف) و ب) صرف اشتقاقی^۳ (مطالعه‌ی واژه‌سازی). کریستال^۴ (۱۹۹۲: ۲۲۵) بر این باور است که در دستور زایشی، صرف و نحو به صورت دو سطح جداگانه مورد توجه قرار نمی‌گیرند. وی معتقد است که قواعد نحوی همان طوری که بر گروه‌ها و جملات اعمال می‌شوند بر ساخت واژه‌ها هم اعمال می‌شوند. هدف از انجام پژوهش حاضر که بررسی تصریف فعل در کردی کلهری در چارچوب صرف زایشی است، پاسخ به این پرسش است که چگونه فرآیند تصریف در مورد فعل قابل بحث و بررسی است یا اینکه در این زمینه محدودیت وجود دارد و این قسم از کلمه در کردی به لحاظ تصریف چندان مورد ملاحظه قرار نمی‌گیرد. شایان ذکر است که واژه‌ی زایشی در واقع اصطلاحی است که از ریاضیات گرفته شده است و چامسکی در یکی از آثار خود با عنوان ساخت‌های نحوی^۵ (۱۹۵۷)، آن را برای اشاره به توانایی یک دستور به منظور تعریف مجموعه جملات دستوری در یک زبان بکار برده است (کریستال، ۱۹۹۲: ۱۵۱). به باور دبیر مقدم (۱۳۷۹: ۱۹-۲۰) در دستور زایشی، نحو به عنوان زایاترین بخش تلقی گردیده و کانون مطالعات نظری و توصیفی نیز در نظر گرفته شده است. وی (همان) معتقد است که دستور زایشی، بخش‌های تشکیل‌دهنده‌ی نظام زبان را مستقل و جدای از هم می‌داند.

۱-۱- کردی کلهری و پیشینه‌ی آن

زبان‌های ایرانی شاخه‌ای از زبان‌های آریایی (هند و اروپایی) هستند و از کهن‌ترین زبان‌های خانواده‌ی بزرگ زبان‌های هند و اروپایی به شمار می‌روند. زبان‌های ایرانی مانند بسیاری دیگر از زبان‌ها، از سه دوره‌ی باستان، میانه و نو عبور کرده و تحول یافته‌اند. از میان این سه دوره تحول زبان‌های ایرانی، زبان‌های ایرانی نو زبان‌هایی هستند که پس از فتح ایران به دست عرب‌ها در سال ۶۵۱ میلادی (قرن هفتم میلادی) بتدریج در مناطق مختلفی از ایران پدیدار شدند که مهم‌ترین و متداول‌ترین آن‌ها فارسی دری است. دیگر گویش‌های ایرانی نو که

^۱ Morphology.

^۲ Inflectional Morphology.

^۳ Derivational Morphology.

^۴ D. Crystal.

^۵ Syntactic Structures.

تعدادشان به صدها زبان می‌رسد بر اساس قرابت‌های ساختاری و جغرافیایی به دو گروه غربی و شرقی تقسیم می‌شوند.

رضایی باغبیدی (۱۳۷۷) معتقد است که گویش‌های کردی از شاخه‌ی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو غربی هستند که خود به چند شاخه تقسیم می‌شوند که عبارتند از:

۱. کردی شمال غربی یا کرمانجی در آذربایجان غربی، کردستان، خراسان، بلوچستان، افغانستان، ترکیه و سوریه

۲. کردی شمال شرقی در جمهوری‌های آذربایجان، ارمنستان، ترکمنستان، گرجستان و نیز در موصل و دوهک عراق

۳. گویش‌های کردی مرکزی که شامل سورانی (در اربیل، خانقین، سلیمانیه، کرکوک عراق)، سنیعی در جنوب کردستان، و مکری (در جنوب آذربایجان غربی و کردستان)

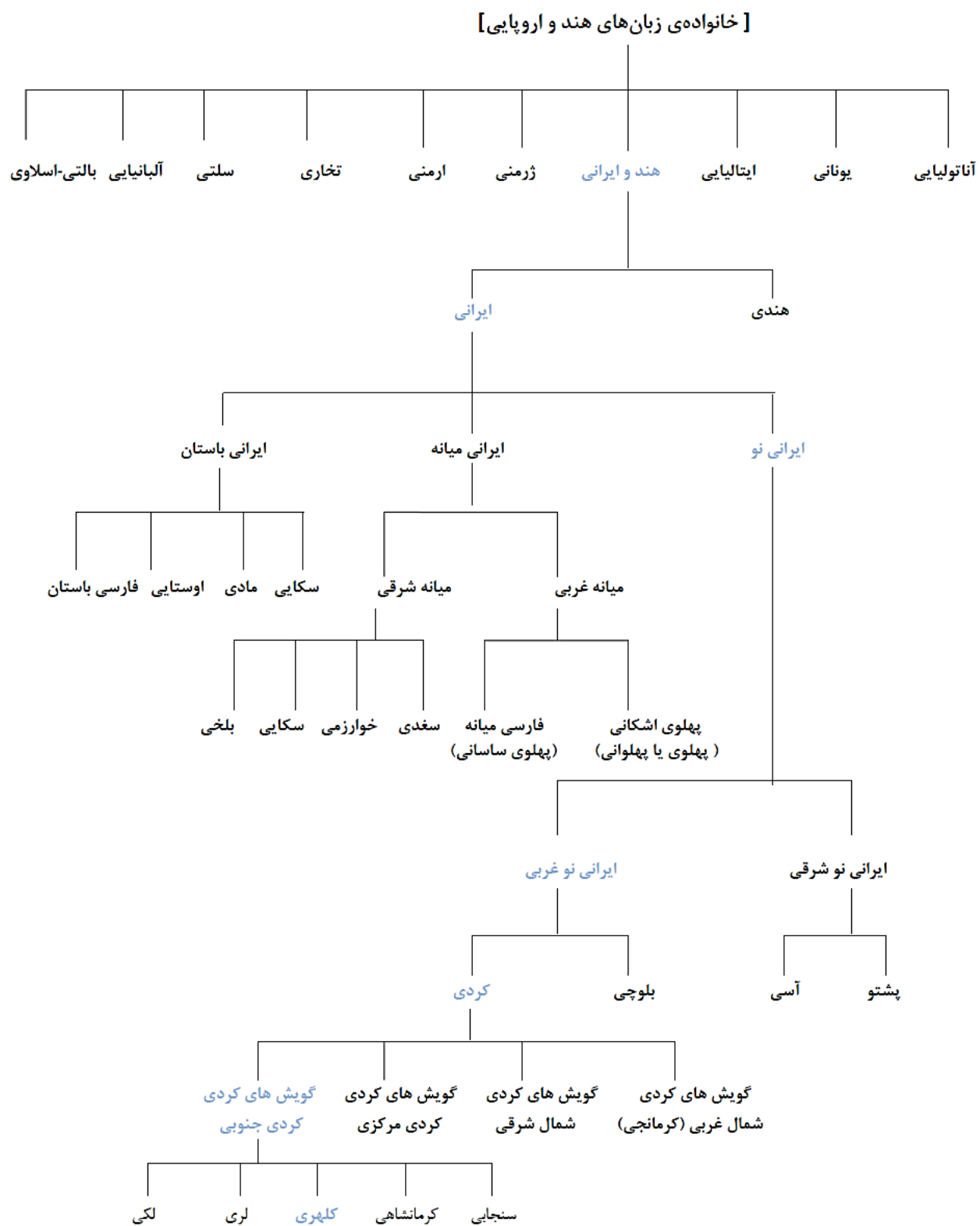
۴. کردی جنوبی که شامل سنجابی، کرمانشاهی، کلهری، و لری و لکی است.

کشاورز (۱۳۸۴: ۵) در مورد ایل کلهر می‌گوید:

ایل کلهر [...] در طول تاریخ نقش مهمی در تحولات کردستان، ایران و عثمانی داشته است. اگر کردستان ایران را به دو بخش شمالی و جنوبی تقسیم کنیم، و حدود آن را نواحی کامیاران در نظر بگیریم مسکن اولیه‌ی ایل کلهر همراه با گوران بزرگ در نواحی مرز بین این دو منطقه یعنی نواحی دامنه‌های شاهو قلعه‌ی پلنگان و دیگر نواحی این منطقه حضور داشته‌اند و در کردستان عراق نیز به طور سنتی در اطراف شهر خانقین کلار و دیگر نواحی گرمسیری جنوب کردستان عراق حضور داشته‌اند پس طی یک سری حوادث و اتفاقات به جنوب شاهراه کرمانشاه - خانقین نقل مکان کرده و ساکن شده‌اند و مرکز اصلی ایل امروز در این مکان است، ولی طوایف کلهر امروزه در تمام کردستان ایران و عراق به طور پراکنده و گاه متمرکز در تمام شهرهای کردنشین ایران و عراق از جمله ایوان غرب، سقر، بوکان، مهاباد، شاهین دژ (چهاردولی)، ارومیه، ماکو، سنندج، ایلام، مهران و در عراق در سلیمانیه، کرکوک، کلار، حلبچه، نواحی گرمیان زندگی می‌کنند.

نام ایل کلهر در اصل از دو کلمه «کل» (kal) به معنای عبور از گردنه و بز کوهی و «ور» (vor) به معنای بریدن تشکیل شده است، و کلور (kalvor) کنایه به چست و چالاکی و زرنگی مردم این ایل در راه رفتن و کارهای جنگی است. از این‌رو، به بزکوهی که از صخره‌ای به صخره دیگر می‌پرد تشبیه شده‌اند و چون فارس زبان‌ها نمی‌توانستند «کلور» را درست تلفظ کنند، اشتباه‌ها آن را کلهر می‌گفتند. تا جایی که این واژه در مکاتبات دولتی و اسناد، مدارک و حکومت‌های وقت نیز راه یافت و از دیر باز نام این ایل به کلهر معروف گردید. (رضایی، ۱۳۸۶)

۲-۱- نمودار کلی پیشینه‌ی کردی کلهری

۲- پيشينه پژوهش و مطالعات مرتبط

پيرامون مقوله‌ى تصريف در زبان پژوهش‌هاىي انجام گرفته است كه نگارندگان در ذيل به برخى از اين پژوهش‌ها اشاره خواهند كرد. احمدى (۱۳۹۳) در مقاله‌اى با عنوان «بررسى مشخصه‌هاى تصريفى اسم و فعل در گويش‌هاى بوشهرى» به بررسى گويش‌هاى بوشهرى از شاخه زبان‌هاى ايرانى نو غربى پرداخته است. وي در اين پژوهش، انواع گويش‌هاى استان بوشهر را از لحاظ جغرافيايى به دو بخش شمالى و جنوبى تقسيم كرده است. نگارنده با بررسى و توصيف ويژگى‌هاى تصريفى اسم و فعل در گويش‌هاى بررسى شده در شاخه‌ى جنوبى و بر اساس طبقه‌بندى قطره (۱۳۸۶) به اين نكته اشاره مى‌كند كه اين مشخصه‌ها يا بازنمايى صورى و صرفى دارند. مانند، مشخصه‌ى زمان در افعال و يا فاقد تبلور صورى هستند و هيچ نشانه‌ى صرفى آشكارى ندارند. مانند، مشخصه‌ى جاندارى در اسامى. شباهت اين پژوهش با پژوهش حاضر در اين است كه كردى كلهرى نيز از شاخه‌ى زبان‌هاى ايرانى نو غربى بشمار مى‌آيد كه داراى مشخصه‌ها و ويژگى‌هاى تصريفى مخصوص به خود است. با اين تفاوت كه پژوهش پيش‌رو، تنها مشخصه‌هاى تصريفى فعل را مورد بررسى قرار داده است و به مشخصه‌هاى تصريفى اسم پرداخته است.

بامشادى و همكاران (۱۳۹۳) در مقاله‌اى با عنوان «ساختمان انواع فعل در كردى گورانى» به توصيف و بررسى ساختار تصريفى فعل و انواع فعل در گويش گورانى كه از گويش‌هاى زبان كردى است پرداخته‌اند. آن‌ها در پژوهش خود به اين نكته اشاره كرده‌اند كه فعل در كردى گورانى از حيث ساختمان در ۹ طبقه قابل دسته‌بندى است كه عبارتند از: ۱. فعل ساده، ۲. فعل پيشوندى، ۳. فعل پسوندى، ۴. فعل پيشوندى-پسوندى، ۵. فعل دو پيشوندى، ۶. فعل مركب، ۷. فعل مركب پيشوندى، ۸. فعل مركب پسوندى، ۹. عبارت فعلى. پژوهش انجام شده، به توصيف ساختار فعل در گويش كردى گورانى كه لهجه‌ى ساكنان شهرستان دالاهو از توابع كرمانشاه است، اشاره كرده است و اما پژوهش حاضر همين توصيف را در كردى كلهرى انجام داده است.

احمدى و همكاران (۱۳۹۳) در پژوهشى با عنوان «ساختمان فعل در گويش كرجى فريدون» به بررسى ساختمان هسته‌ى فعل در گويش كرجى فريدون پرداخته‌اند. آن‌ها در پژوهش خود به اين نكته اشاره كرده‌اند كه فعل در اين گويش داراى ساختارى بسيار پيچيده است، زيرا مقوله‌هاى دستورى همچون شخص، شمار زمان، نمود، وجه و غيره همگى در قالب يك فعل تجمع شده‌اند. به گونه‌اى كه در اين گويش يك فعل مى‌تواند از ۹ تكواژ تشكيل شده باشد و اغلب آنچه كه در زبان فارسى در يك يا دو جمله بيان مى‌شود، ممكن است در اين

گوشش با یک فعل رسانده شود. بنابراین، این پژوهش همچون پژوهش پیش‌رو، به توصیف ساختار صرفی افعال در یک گوشش خاص پرداخته است.

۳- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر در چارچوب صرف‌زایشی و با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی و تحلیل داده‌ها پرداخته است. این پژوهش کیفی از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و داده‌ها از طریق مصاحبه با سخنوران کردزبان گردآوری شده‌اند و اصالت داده‌ها نیز به تأیید سخنوران رسیده است. در این مقاله سعی شده است تا مقوله‌های تصریفی فعل که در کردی کلهری عبارتند از وندهای وجه^۱، وندهای نفی^۲ و وندهای شخصی^۳ را هر کدام جداگانه مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. پژوهش پیش‌رو در تحلیل داده‌های مورد نظر خود از دیدگاه‌های صرفیونی همچون کاتامبا (۱۹۹۳)، ینسن (۱۹۹۰) و باور (۱۹۹۶) بهره گرفته است و از این طریق سعی دارد تا تصریف فعل را در گوشش مذکور مورد تحلیل قرار دهد.

۴- صرف‌زایشی

نوشتار حاضر، تصریف فعل و مقولات آن را در کردی کلهری در چارچوب صرف‌زایشی مورد بررسی قرار می‌دهد که بر اساس دیدگاه باور^۴ (۱۹۹۶) می‌توان آن را توجیه نمود و به نتایجی در این خصوص دست یافت. بر اساس نظر باور (۱۹۹۶: ۱۳-۱۴)، صرف زیر شاخه‌ای از زبان‌شناسی است که در مورد ساخت درونی صورت کلمه بحث می‌کند. در صرف، تکواژها به عنوان واحدهای اساسی در نظر گرفته می‌شوند. به عنوان مثال، وقتی که واژه‌ی انگلیسی - *untouchables* را به اجزای تشکیل‌دهنده‌اش تقسیم می‌کنیم، هر کدام از این اجزاء صورت، معنا و توزیع خاص خودش را دارد. بنابراین /un/ صورت واجی ثابت [ʌn] و دارای بار معنایی منفی است که به عنوان یکی از پیشوندهای منفی ساز در نظر گرفته می‌شود. همچنین /touch/ صورت واجی و معنای ثابت خود را دارد و در صورت‌هایی مانند *touched, touchy, touches* و غیره بکار می‌رود. پسوند صفت‌ساز /able/ هم که در برخی کلمات به صورت /ible/ بکار می‌رود، ضمن اینکه مقوله‌ی صرفی کلمه را به صفت تغییر می‌دهد، بار معنایی مثبت نیز بدان می‌افزاید و مفهوم ثابت خود را دارد. پسوند /s/ نشانه‌ی جمع صورت آوایی سه تکواژگونه [s,z,əz] است که گونه‌هایی از تکواژ جمع /s/ در زبان انگلیسی هستند و دارای مفهوم ثابت جمع است. بنابراین واژه‌ی انگلیسی *untouchables* دارای چهار تکواژ /un/, /touch/, /able/, /s/ است

¹ Mood Affix.

² Negation Affix.

³ Personal Affix.

⁴ L. Bauer.

كه تكواژهاى /un/ و /able/ به عنوان تكواژهاى اشتقاقى و تكواژ /s/ تكواژى تصريفى در نظر گرفته مى‌شود و هيچ يك از آن‌ها به واحدهاى كوچك‌تر قابل تجزيه نيستند و هر کدام از آن‌ها نشان‌دهنده‌ى يك تكواژ هستند.

ينسن^۱ (۱۹۹۰: ۲) واحدهاى اساسى واژه‌ها را تكواژ مى‌نامد و معتقد است كه تكواژها اولين واحدهاى ساختارى هستند كه نوعا و نه لزوما معنادار هستند. وي (همان) در مورد صرف مى‌گويد: «صرف مطالعه‌ى ساخت درونى واژه‌هاست. بخشى از مشكلات در مورد مفهوم صرف، ابهام در مورد واژه است. آشناى مفهوم از جنبه‌ى فنى، صورت واژه است كه به شكل يك واژه در يك متن زبانى چه نوشتارى و چه گفتارى ظاهر مى‌شود». بر اساس نظر ينسن (همان) هدف صرف ارائه‌ى نظريه‌اى است كه در آن ساختار هر واژه‌اى را بتوان توصيف كرد. كاتامبا^۲ (۱۹۹۳: ۱۷-۱۸) در مورد تكواژهاى قاموسى مى‌گويد:

اين تكواژها، مجموعه لغاتى هستند كه در واژگان فهرست مى‌شوند و مفهومى انتزاعى دارند. مثلا؛ صورت‌هاى seeing, seen, saw, sees, see همگى بازنمايى‌هاى متفاوتى از تكواژ قاموسى SEE هستند كه در يك معناى درونى مشترك هستند، اگر چه تلفظ و املاى متفاوتى دارند.

۴-۱- تصريف و ويژگى‌هاى آن بر اساس ديده‌گاه باور (۱۹۹۶)

باور (۱۹۹۶: ۲۹) بر اين باور است كه تصريف از ويژگى‌هاى زير برخوردار است:

الف: تصريف صورت‌هاى مختلف يك واژه را بدست مى‌دهد.

ب: تصريف با متغيرهاى خيلى كمى در يك نظام بسته سر و كار دارد.

ج: تصريف در درون جمله داراى قابليت جانشينى بالايى است.

د: تصريف، مطابقه را نشان مى‌دهد.

ه: در زبان‌هاى بسيارى همچون زبان انگليسى، تصريف نسبت به اشتقاق دورتر از ريشه و در لايه‌ى دوم قرار مى‌گيرد.

و: تصريف نشان‌دهنده‌ى خلاء در صيگانان نيست.

ز: تصريف به لحاظ معنايى قاعده‌مند است.

۴-۲- صرف تصريفى

كلباسى (۱۳۷۱) بر اين باور است كه در صرف تصريفى، تنها به بخشى از واژه پرداخته مى‌شود كه مستقيما با نقش نحوى آن سروكار دارد. بنا بر اين، در اين بخش تلاش مى‌شود كه مجموعه

^۱ J. T. Jensen.

^۲ F. Katamba.

تغییرات ساخت واژه به سبب نقش آن در جمله مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد. وی (۱۳۷۱: ۲۰-۱۹) بیان می‌دارد که:

صرف تصریفی با اشکال مختلف واژه سر و کار دارد. برای نمونه؛ صورت جمع واژه‌ی «مرد» که در زبان فارسی به صورت «مردها» است، از دو تکواژ «مرد» و «پسوند نشانه‌ی جمع «ها» تشکیل شده است، و فعل مضارع «می‌روم» از سه تکواژ «می» (نشانه‌ی استمراری)، ræw (بن مضارع)، و تکواژ شناسه‌ی -æm تشکیل شده است که به نقش نحوی این واژه‌ها مربوط می‌شود. تکواژهای مورد مطالعه در صرف تصریفی را تکواژ تصریفی ۱ می‌نامند.

۵- بررسی تصریف فعل در زبان کردی

مقوله‌های تصریفی فعل در کردی کله‌ری را می‌توان وندهای وجه که خود شامل وجه‌های مختلفی است، وندهای نفی و وندهای شخصی دانست که خود، صرف فعل در زمان‌های مختلف را در بر می‌گیرد. همچنین در خصوص فعل می‌توان به افعال سببی و تصریف آن‌ها در دو زمان حال و گذشته اشاره کرد. افعال گذرا و ناگذر نیز قسم دیگری از افعال به شمار می‌روند که تصریف آن‌ها در کردی کله‌ری می‌تواند مورد بحث و بررسی قرار گیرد. در نهایت صرف افعال مجهول را در این گویش مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهیم. از این رو، در ذیل به بحث و بررسی در این خصوص می‌پردازیم.

۵-۱- وندهای وجه

وند وجه در کردی کله‌ری به صورت پیشوند نشان داده می‌شود. این پیشوند (be-) می‌باشد که در وجه امری، التزامی، شرطی و تمنایی مشاهده می‌گردد. پژوهش حاضر در ذیل بطور جداگانه هر یک از این وجوه را مورد بررسی قرار می‌دهد.

۵-۱-۱- وجه امری

از ابیات فوق برمی‌آید که عشق از دیدگاه شاعر، همان‌طور که از عنوانش پیداست یک عشق عذری و پیراسته از گناه است. او معشوق را به اجزایی از طبیعت که مظهر زیبایی و جمالند تشبیه می‌کند و از توصیفات مبتذل جسمانی خودداری می‌ورزد. او اگرچه از دوری و فراق یار اندوهگین است، اما برایش خوشبختی و سعادت آرزو دارد و از دوری او شکوه نمی‌کند؛ زیرا معتقد است که لازمه‌ی عشق نزدیک بودن به لحاظ مکانی نیست؛ بلکه عشق محبت قلبی و نزدیکی دل‌ها به یکدیگر است.

وجه امری یکی از انواع وندهای وجه به شمار می‌رود که در کردی کله‌ری ساخت آن به صورت زیر است:

¹ Inflectional Morpheme.

الف: $\emptyset$ + ستاك حال فعل + $b\varepsilon$ - كه اين ساخت در حالت امرى مفرد به كار مى‌رود.
ب: $\emptyset n$ + ستاك حال فعل + $b\varepsilon$ - كه اين ساخت در حالت امرى جمع مورد استفاده قرار مى‌گيرد.

برای نمونه در این خصوص به مثال‌هایی که در زیر آمده است توجه کنید:

۱- مصدر «خواندن» /*xwændən*/

جدول ۱: صرف فعل «خواندن» / <i>xwændən</i> / در وجه امرى		
مصدر (خواندن)	امرى مفرد (بخوان)	امرى جمع (بخوانيد)
/ <i>xwændən</i> /	/ <i>b\varepsilon-xwæn-ø</i> /	/ <i>b\varepsilon-xwæn-ən</i> /

۲- مصدر گرفتن /*gərdən*/

جدول ۲: صرف فعل «گرفتن» / <i>gərdən</i> / در وجه امرى		
مصدر (گرفتن)	امرى مفرد (بگیر)	امرى جمع (بگیريد)
/ <i>gərdən</i> /	/ <i>b\varepsilon-gɛr-ø</i> /	/ <i>b\varepsilon-gr-ən</i> /

۵-۱-۲- وجه التزامى

وجه التزامى نیز از ديگر انواع وندهاى وجهى است که در گویش کردى کلهرى داراى ساختى به صورت زیر است:

(وندهاى شخصى + ستاك حال فعل + $b\varepsilon$ -)

این وجه معمولا با کلماتى همچون «شاید» /*šajæd*/ و «باید» /*bajæd*/ به كار مى‌رود. به مثال‌هاى زیر در خصوص وجه التزامى در كردى كلهرى دقت كنيد.

جدول ۳: صرف فعل «خواندن» / <i>xwændən</i> / در وجه التزامى	
/ <i>šajæd b\varepsilon-xwæn-əm</i> /	شاید بخوانم
/ <i>šajæd b\varepsilon-xwæn-əd</i> /	شاید بخواند
/ <i>šajæd b\varepsilon-xwæn-im</i> /	شاید بخوانيم
/ <i>šajæd b\varepsilon-xwæn-ən</i> /	شاید بخوانند
/ <i>bajæd b\varepsilon-xwæn-əm</i> /	باید بخوانم
/ <i>bajæd b\varepsilon-xwæn-i</i> /	باید بخوانى

/bajæd bɛ-xwæn-əd/	باید بخواند
/bajæd bɛ-xwæn-im/	باید بخوانیم
/bajæd bɛ-xwæn-in/	باید بخوانید
/bajæd bɛ-xwæn-ən/	باید بخوانند

۵-۱-۳- وجه شرطی

از دیگر انواع وندهای وجهی، وجه شرطی است که ساخت آن در کردی کلهری نیز به صورت زیر است:

(وندهای شخصی + ستاک حال فعل +bɛ)

در کردی کلهری، وجه شرطی با واژه‌ی /ʔægæ/ به کار می‌رود. نمونه‌های زیر مؤید این ادعا هستند.

جدول ۴: صرف فعل «خواندن» /xwændən/ در وجه شرطی	
/ʔægæ bɛ- xwæn-əm/	اگر بخوانم
/ʔægæ bɛ- xwæn-i/	اگر بخوانی
/ʔægæ bɛ- xwæn-əd/	اگر بخواند
/ʔægæ bɛ- xwæn-im/	اگر بخوانیم
/ʔægæ bɛ- xwæn-in/	اگر بخوانید
/ʔægæ bɛ- xwæn-ən/	اگر بخوانند

نمونه‌های فوق جملات شرطی در زمان حال هستند و مثالهایی که در زیر آمده است، نمونه‌هایی از جملات شرطی هستند که در زمان گذشته اتفاق می‌افتد. در این خصوص به مثال‌های زیر دقت کنید.

جدول ۵: صرف فعل «خواندن» /xwændən/ در زمان گذشته استمراری	
/ʔægæ bɛ- xwæn-ja-m/	اگر می‌خواندم
/ʔægæ bɛ- xwæn-ja-d/	اگر می‌خواند

۵-۱-۴- وجه تمنایی

ساخت وجه تمنایی که یکی دیگر از انواع وجه‌های وندی بشمار می‌رود به صورت زیر می‌باشد:

(وندهای شخصی + ستاک حال فعل +bɛ-)

این وجه معمولاً با عبارت‌های «ای کاش» /xowæz-jaw/ و «کاشکی» /kaška/ در کردی کلهری مورد استفاده قرار می‌گیرد که البته این دو واژه دارای صورت‌های مختلف و معنای یکسان هستند. برای درک بیشتر کاربرد این وجه در کردی کلهری به مثال‌هایی که در زیر آمده است، توجه کنیم.

جدول ۶: صرف فعل «خواندن» /xwændən/ در وجه تمنایی	
/xwæzjaw bɛ-xwæn-ja-m/	ای کاش می‌خواندم
/xwæzjaw bɛ-xwæn-ja-i/	ای کاش می‌خواندی
/xwæzjaw bɛ-xwæn-ja-d/	ای کاش می‌خواند
/kaška bɛ-xwæn-ja-im/	کاشکی می‌خواندیم
/kaška bɛ-xwæn-ja-in/	کاشکی می‌خواندید
/kaška bɛ-xwæn-əd/	کاشکی بخواند
/kaška bɛ-xwæn-ən/	کاشکی بخوانند

۵-۲- وندهای نفی

در کردی کلهری، پیشوندهای /næ-/ و /mæ-/ و در مواردی هم /nijæ-/ برای منفی کردن فعل مورد استفاده قرار می‌گیرند. شایان ذکر است که در این گویش برای ساختن فعل نفی از فعل امر، از دو پیشوند /næ-/ و /mæ-/ استفاده می‌شود و درواقع بدین‌گونه فعل نهی ساخته می‌شود. مانند نمونه‌های زیر که تأییدی بر این ادعا هستند.

جدول ۷: صرف فعل نفی از فعل امر و استفاده از دو پیشوند منفی ساز /næ-/ و /mæ-/ در کردی کلهری			
/mæ-xæf/	مخواب	/næ-xæf/	نخواب
/mæ-čũ/	مرو	/næ-čũ/	نرو
/mæ-les/	مخیز / بلند مشو	/næ-les/	نخیز / بلند نشو

در کردی کله‌ری برای نفی اکثر زمان‌ها غیر از زمان مضارع اخباری از پیشوند /næ-/ استفاده می‌شود، اما برای نفی مضارع اخباری از پیشوند /nijæ-/ استفاده می‌شود. مانند نمونه‌هایی که در ادامه آورده می‌شود.

زمان حال کامل

جدول ۸: صرف فعل نفی در زمان حال کامل و استفاده از پیشوند منفی‌ساز /næ-/ در کردی کله‌ری	
/næ-če-jæ/	نرفته است
/næ-wæti-jæ/	نگفته است
/næ-xwardi-jæ/	نخورده است
/næ-či:-mæ/	نرفته‌ام
/næ-wæte-mæ/	نگفته‌ام
/næ-xwarde-mæ/	نخورده‌ام

زمان گذشته ساده

جدول ۹: صرف فعل نفی در زمان گذشته‌ی ساده و استفاده از پیشوند منفی‌ساز /næ-/ در کردی کله‌ری	
/næ-wæt-ə̃m/	نگفتم
/næ-xward-ə̃m/	نخوردم
/næ-č-im/	نرفتم

زمان گذشته استمراری

جدول ۱۰: صرف فعل نفی در زمان گذشته‌ی استمراری و استفاده از پیشوند منفی‌ساز /næ-/ در گویش کردی کله‌ری	
/næ—či-jam/	نمی‌رفتم
/næ-wæti-jam/	نمی‌گفتم
/næ-xwardi-jam/	نمی‌خوردم

زمان گذشته كامل

جدول ۱۱: صرف فعل نفى در زمان گذشته‌ى كامل و استفاده از پيشوند منفى ساز /næ-/ در كردى كلهرى	
/næ-č-θ/	نرفته بود
/næ-wæt-θ/	نگفته بود
/næ-xward-θ/	نخورده بود

زمان مضارع اخبارى

جدول ۱۲: صرف فعل نفى در زمان مضارع اخبارى و استفاده از پيشوند منفى ساز /nejæ-/ در كردى كلهرى	
/nijæ-xwæn-əm/	نمى خوانم
/nijæ-xwæn-i/	نمى خوانى
/nijæ-xwæn-əd/	نمى خواند
/nijæ-xwæn-im/	نمى خوانيم
/nijæ-xwæn-in/	نمى خوانيد
/nijæ-xwæn-ən/	نمى خوانند

۵-۳- وندهاى شخصى و کاربرد آنها در زمان‌هاى مختلف

وندهاى شخصى در حالت مفرد در كردى كلهرى داراى ساختارى به صورت زير هستند:

-em/-m	اول شخص مفرد
-id/-d	دوم شخص مفرد
-d/θ	سوم شخص مفرد

صورت جمع وندهاى شخصى در اين گويش به صورت زير است:

-im	اول شخص جمع
-in	دوم شخص جمع
-en/-n	سوم شخص جمع

در سوم شخص مفرد زمان گذشته فعل در كردى كلهرى، وند شخصى تظاهر آوايى ندارد.

۵-۳-۱- صرف فعل در زمان گذشته‌ی ساده

در کردی کلهری، وندهای شخصی در زمان گذشته‌ی ساده به ستاک زمان گذشته‌ی فعل افزوده می‌شوند. نمونه‌های زیر از صرف فعل «آمدن» /hatən/ در این گویش، تأییدی بر این ادعا هستند.

جدول ۱۳: صرف فعل «آمدن» /hatən/ در زمان گذشته ساده در کردی کلهری	
/hat-əm/	آمدم (اول شخص مفرد)
/hat-id/	آمدی (دوم شخص مفرد)
/hat-ø/	آمد (سوم شخص مفرد)
/hat-im/	آمدیم (اول شخص جمع)
/hat-in/	آمدید (دوم شخص جمع)
/hat-ən/	آمدند (سوم شخص جمع)

۵-۳-۲- صرف فعل در زمان مضارع اخباری

در کردی کلهری، وندهای شخصی در زمان مضارع اخباری به ستاک حال فعل افزوده می‌شوند. به نمونه‌های زیر که صرف فعل «خریدن» /sænən/ در این گویش هستند، توجه کنیم.

جدول ۱۴: صرف فعل «خریدن» /sænən/ در زمان مضارع اخباری در کردی کلهری	
/si:n-əm/	می خرم (اول شخص مفرد)
/si:n-i/	می خری (دوم شخص مفرد)
/si:n-əd/	می خرد (سوم شخص مفرد)
/si:n-im/	می خریم (اول شخص جمع)
/si:n-in/	می خرید (دوم شخص جمع)
/si:n-ən/	می خرند (سوم شخص جمع)

۵-۳-۳- صرف فعل در زمان مضارع التزامى

صرف فعل در زمان مضارع التزامى در كردى كلهرى داراى ساختارى به صورت زير است:

(وندهاى شخصى + ستاك حال فعل + bɛ-)

براى نمونه‌اى در اين مورد به صرف فعل «خوردن» /xwardən/ در جدول ۱۵ كه در زير آمده است توجه كنيم.

جدول ۱۵: صرف فعل «خوردن» /xwardən/ در زمان مضارع التزامى در كردى كلهرى	
/bɛ-xwæ-m/	بخورم
/bɛ-xwæ-i/	بخورى
/bɛ-xwæ-d/	بخورد
/bɛ-xwæ-im/	بخوريم
/bɛ-xwæ-in/	بخوريد
/bɛ-xwæ-n/	بخورند

۵-۳-۴- صرف فعل در زمان حال كامل

در كردى كلهرى، صرف فعل در زمان حال كامل (ماضى نقلى) به صورت زير ساخته مى‌شود:

(وندهاى تصريفى خاص اين زمان +i / e+ ستاك گذشته‌ى فعل)

براى درك بيشتر، به نمونه‌هاى زير كه صرف فعل «بردن» /bɛrdən/ در اين زمان است توجه كنيم.

جدول ۱۶: صرف فعل «بردن» /bɛrdən/ در زمان مضارع التزامى در كردى كلهرى	
/bɛrd-ə-mæ/	برده‌ام
/bɛrd-i-dæ/	برده‌اى
/bɛrd-i-jæ/	برده است
/bɛrd-i-mæ/	برده‌ايم
/bɛrd-i-næ/	برده‌ايد
/bɛrd-ə-næ/	برده‌اند

۵-۳-۵- صرف فعل در زمان گذشته‌ی کامل

در صرف فعل گذشته‌ی کامل در کردی کلهری، پیش از وندهای تصریفی خاصی که در این زمان وجود دارد و پس از ستاک گذشته‌ی فعل، مصوت /u/ قرار می‌گیرد. به نمونه‌های زیر که صرف فعل «رفتن» /čljən/ در زمان گذشته‌ی کامل است، توجه کنیم.

جدول ۱۷: صرف فعل «رفتن» /čljən/ در زمان گذشته‌ی کامل در کردی کلهری	
/č-u-m/	رفته بودم
/č-u-d/	رفته بودی
/č-u-ø/	رفته بود
/č-u-men/	رفته بودیم
/č-u-n/	رفته بودید
/č-u-n/	رفته بودند

با توجه به نمونه‌های بالا، پسوندهای تصریفی در صرف فعل زمان گذشته‌ی کامل در دو حالت دوم شخص جمع و سوم شخص جمع شبیه به هم هستند.

۶- نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر فرآیندهای عمده‌ی تصریف را در خصوص فعل در گویش کردی کلهری مورد بررسی قرار داده است. شایان ذکر است که زبان کردی یکی از زبان‌های ایرانی نو غربی است که امروزه شمار سخنوران آن در ایران چشمگیر است و نیز علاوه بر استان کرمانشاه و شهرهای اطراف آن در بخش‌هایی از کشورهای عراق، ترکیه و سوریه سخنور دارد. کردی دارای گویش‌ها و گونه‌های متعددی است که یکی از آن‌ها کردی کلهری است. در مطالعات گویش‌شناسی، بررسی ساختمان فعل یک گویش دارای اهمیت ویژه‌ای است. زیرا فعل از ستون‌های اصلی هر زبان و گویشی به شمار می‌آید و در برابر دگرگونی‌های زبانی همواره بیشترین ایستادگی را از خود نشان می‌دهد. از آنجایی که تصریف شامل مقوله‌هایی همچون اسم، فعل، صفت و گاهی ضمیر می‌شود، بنابراین با توجه به پرسشی که برای انجام این پژوهش مطرح شده بود که فرآیند تصریف در گویش کردی کلهری چگونه در مورد فعل قابل اجراست یا اینکه در این زمینه محدودیت وجود دارد. با توجه به یافته‌هایی که این پژوهش بدان‌ها به خوبی اشاره کرده است،

مى‌توان چنين نتيجه‌گيرى كرد كه در مورد فرآيند تصريف فعل در گويش كردى كلهرى هيچ محدوديتى وجود ندارد و اين فرآيند در كردى كلهرى قابل توجه است.

۷- پيشنهاده‌هاى پژوهش

بررسى فرآيندها و نشانه‌هاى تصريفى موجود در گويش‌ها مى‌تواند به پژوهش‌هاى ديگر در زمينه گويش‌ها و زبان‌هاى ايرانى به خصوص زبان فارسى امروزي، كمك فراوانى نمايد. پژوهش حاضر از ميان همه‌ى اقسام كلمه تنها به تصريف فعل و مقوله‌هاى آن در كردى كلهرى پرداخته است، بلكه مى‌توان به پژوهشگرانى كه قصد دارند در مورد اين گويش به پژوهش بپردازند پيشنهاده كرد تا در مورد ديگر اقسام كلمه از جمله اسم، صفت و قيد پژوهش‌هاى ارزنده‌اى انجام دهند. در ذيل، نگارندگان به معرفى موضوعات مرتبط با نوشتار حاضر پرداخته‌اند تا پژوهشگران بتوانند در پژوهش‌هاى آتى در خصوص آن‌ها به تحقيق بپردازند.

الف: اسم و مقولات تصريفى آن در كردى كلهرى

ب: صفت و مقولات تصريفى آن در كردى كلهرى

پ: قيد و مقولات تصريفى آن در كردى كلهرى

ت: فعل و مقولات اشتقاقى آن در كردى كلهرى

ث: اسم و مقولات اشتقاقى آن در كردى كلهرى

ج: صفت و مقولات اشتقاقى آن در كردى كلهرى

چ: قيد و مقولات اشتقاقى آن در كردى كلهرى

منابع

فارسی:

احمدی، حبیب. (۱۳۹۳). «بررسی مشخصه‌های تصریفی اسم و فعل در گویش‌های بوشهری». دومین همایش بین‌المللی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی. مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی.

احمدی، مجتبی؛ متولیان، رضوان. (۱۳۹۳). «ساختمان فعل در گویش کرجی فریدون». دومین همایش بین‌المللی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی. مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی.

بامشادی، جواد؛ بامشادی، پارسا. (۱۳۹۳). «ساختمان انواع فعل در کردی گورانی». دومین همایش بین‌المللی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی. مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی. دبیر مقدم، محمد. (۱۳۸۳). *زبان‌شناسی نظری: پیدایش و تکوین دستور زایشی*. انتشارات سمت. ویرایش دوم. بهار ۱۳۸۳

رضایی، اکبر. (۱۳۸۶). «وجه تسمیه‌ی کلهر». زریبار. س. ۱۱، ش. ۶۴. صص. ۴۱-۳۱.

رضایی باغ بیدی، حسن. (۱۳۷۷). «زبان و خط در ایران: زبان‌های ایرانی». *دائرةالمعارف بریتانیکا (ادبیات باستانی)*. ۱۰. صص. ۵۵۱-۵۴۴.

قطره، فریبا. (۱۳۸۶). «ساخت زبان فارسی». *فصل‌نامه‌ی فرهنگستان*. ش. ۳۶. بهمن ۱۳۸۶

کشاوری، اردشیر. (۱۳۴۸). «واقعیت تاریخ و ایل کلهر». *در هفته‌نامه‌ی سیروان*، س. ۸، ش. ۳۶۷، ص. ۵.

کلباسی، ایران. (۱۳۷۱). *گویش کردی مهاباد*. تهران: انتشارات سمت

انگلیسی:

Bauer, L. (1996). *English word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Crystal, D. (1992). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell.

Jensen, J.T. (1990). *Morphology*. Ottawa: University of Ottawa

Katamba, F. (1993). *Morphology*. London: Macmillan Press LTD.